

HÅKAN WINBERG:

Rättstryggheten i samhället

Riksdagsledamoten Håkan Winberg skriver här i ett aktuellt ämne, nämligen om den rättstrygghet vi har rätt att uppleva i samhället och om den rättsotrygghet som många upplever. Han ser fram emot 80-talet och de förbättringar, som han och andra inom moderata samlingspartiet eftersträvar. Det är intressant att han inte bara talar om kraven på rättstrygghet på gator och torg, hur angelägen den än är. Han talar också om den enskildes rättigheter gentemot samhället. Dessa finns och måste förbättras. Den enskilde har rättighet att kunna begripa de lagar, under vilka han lever. Ett enda år ändrades kommunalskattelagen inte mindre än sjutton gånger. Hur skall den enskilde ha ens den minsta möjlighet att reda sig mot en sådan lagstiftning?

Rättstryggheten är ett begrepp som under senare år blivit allt mer aktuellt för många medborgare. Behovet av rättstrygghet har hos många blivit jämförbart med – eller fått företräde framför – åtskilliga andra sedvanliga trygghetskrav.

I det moderna samhället ställer medborgarna åtskilliga krav på trygghet. Det gäller trygghet mot krafter inom eller utom vårt land som kan ha till syfte att angripa landets oberoende och självständighet men också mot dem som vill bryta sönder den representativa demokratin, som är grunden för det svenska statsskicket. Kraven gäller också den sociala tryggheten. Krav på trygghet för medborgarnas välfärd: i utbildningen, i arbetslivet, i boendet, vid sjukdom och på ålderdomen för att nämna några sektorer.

Ett annat av dessa trygghetskrav gäller rättstryggheten. Den kan definieras som medborgarnas anspråk på rätt till skydd för angrepp som riktar sig mot deras liv, hälsa, integritet och egendom och på deras anspråk på skydd mot övergrepp och våld från andra. Att uppleva rättstrygghet innebär att känna skydd så att inte andra människor bryter mot gällande lagar och angriper den enskildes person, hem, egendom osv. Det är i första hand statsmakten som skall svara för det skyddet. Det sker genom bla straff- och skadeståndslagstiftningen och genom att man ser till att det finns organ med erforderliga resurser för att tillämpa denna lagstiftning (t ex polis, åklagare, advokater, domstolar, kriminalvård).

Men i begreppet rättstrygghet kan också ligga något mer. Där kan ligga behovet av skydd för den enskilde mot mindre goda

yttringar av den offentliga makten, företrädd av stat och kommun. Även om regeringsformen inleds med konstaterandet att all offentlig makt i Sverige utgår från folket, är det ingen garanti för att den inte kan innebära övergrepp mot den enskilde. Även om regeringsformen också säger att den offentliga makten utövas under lagarna och att det skall ske med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet, kan den offentliga makten ta sig yttringar gentemot den enskilde som gör att denne känner otrygghet.

I rättstrygghetsbegreppet ligger därför också den enskilda individens behov av skydd gentemot en statsmakt som kan bli för stark, för mäktig, för dominerande i förhållande till den enskilde. Kraven t ex på medborgerliga fri- och rättigheter, på medborgarnas likhet inför lagen, på att domstolar och myndigheter skall vara sakliga och opartiska och på en lagstiftning som överensstämmer med medborgarnas rättsmedvetande går in i detta begrepp.

Men den enskilde kan för att han skall känna rättstrygghet i förhållande till statsmakten också kräva att lagar och förordningar är skrivna så att han eller hon utan svårighet begriper dem och att de inte tyngs av onödiga detaljregleringar och föråldrade bestämmelser. Han kan sätta upp ett krav att lagarna i princip inte skall ha tillbakaverkande kraft och att de i enskildheter skall ha en så hög grad av precision, att de uppfyller elementära rättssäkerhetskrav som att lika fall skall behandlas lika och att den som företar en rättshandling just när han företar den

skall ha rimliga möjligheter att förutse konsekvenserna av den. Han kan kräva att lagar och förordningar inte ändras så ofta att det medför svårigheter att känna till vad som är gällande rätt.

Ett exempel som kan visa angelägenheten av det sistnämnda kravet är att kommunal-skattelagen för några år sedan under ett och samma år ändrades inte mindre än 17 gånger.

De två delarna

Kravet på rättstrygghet för medborgaren kan alltså sägas riktas mot statsmakten i två avseenden. Det är dels ett krav att statsmakten på olika sätt skall skydda den enskilde mot andra personer som sätter sig över de regler som gäller i samhället. Det innebär ett krav att staten skall hävda det lagbundna samhället och ha kraft att bekämpa alla yttringar som innebär att något slags "djungelns lag" råder. Det är dels ett krav att den offentliga makten utövas med varsamhet och som regeringsformen säger "med respekt för den enskilda människans frihet och värdighet", att staten inte blir någon "storebror" där människor mer upplever sig vara till för staten än stäten för människorna.

Denna senare del av rättstryggheten har de opinionsbildande organen, politiska partier och massmedier, stort ansvar för liksom naturligtvis riksdag och regering i sin lagstiftnings- och övriga normgivningsverksamhet. De senare måste se till att inte bara en grundlags bokstav följs utan även dess anda.

Den första rättstrygghetsdelen tillgodoses

Rättssystemet i Sverige

genom kriminalpolitiken. Det är både en lagstiftnings- och en resursfråga. Brottslighetens utveckling kan vara en mätare på om kriminalpolitiken varit lyckosam eller ej. Brottstatistiken grundar sig på det antal brott som anmälts till polisen. Det är inte någon helt säker mätare på den samlade brottsligheten eftersom inte alla brott anmäls. Men någon annan mätare finns inte.

Brottstatistiken visar för den senaste 10-årsperioden en mycket oroande brottsutveckling. År 1967 anmäldes 437 000 brott mot brottsbalken, år 1972 var det 598 000 för att 1977 bli 716 000. Antalet anmälda inbrottsstölden var 1967 85 000, 1972 128 000 och 1977 155 000 medan antalet anmälda våldsbrott 1967 var 15 000, 1972 20 000 och 1977 så många som 27 000. Ökningstakten har dock de allra senaste åren avtagit och vissa brott har till och med minskat något. Men läget är mycket oroande och den förda kriminalpolitiken har med hänsyn till brottsutvecklingen inte lyckats särskilt bra.

Kamp mot kriminaliteten

Möjligheterna att klara upp brott är viktiga i kampen att förhindra nya. Polisen har här sin största uppgift. Polispersonalen i landet uppgår nu till omkring 16 000. Sedan 1968 har 3 900 nya polismansjänster inrättats men samtidigt har arbetstidsförkortningen medfört ett bortfall som motsvarar 2 200 tjänster. För att polisen skall hinna med att utreda begångna brott inom rimlig tid måste den förstärkas. Flera av de större städerna har stora problem med vakanta tjänster. En ökad rekrytering är viktig för att fylla dessa

vakanser liksom en ökad kapacitet inom polisutbildningen. Systemet med kvarterspoliser och särskilda ansvarsområden för den enskilde polismannen bör byggas ut.

Speciella insatser på vissa avsnitt inom kriminalitetens fält är ibland nödvändiga för att få bukt med särskilt oroande yttringar. Det kan gälla både på lagstiftningens område och för de organ som arbetar på fältet, t ex polis och åklagare. Ett exempel på detta är åtgärder som sker för att komma till rätta med den organiserade och den ekonomiska brottsligheten, där en särskild utredningsverksamhet äger rum inom brottsförebyggande rådet och ett antal särskilda tjänster tillförs polisen.

Några fält behöver dock här uppmärksammas väsentligt mer. Det gäller för det första narkotikabrottsligheten. Kampen mot den blir alltför ofta ojämn ur samhällets synpunkt på grund av dess bristande resurser. Det är beklämmande därför att narkotikabrottsligheten så ofta utgör inkörsporren till annan brottslighet, t ex stöld och rån. Stöldgods avyttras och omsätts i pengar för inköp av ny narkotika. Detta leder till en omfattande häleriverksamhet. Kvinnliga narkomaner drivs till prostitution för att finansiera sitt missbruk. Detta kan i sin tur leda till olika koppleribrott. Med hänsyn till att så stor del av den allvarliga kriminaliteten har samband med narkotikan måste polisverksamheten i högre grad än hittills få möjlighet att inrikta sig på bekämpning av langarkedjor och narkotikasyndikat. Särskilda narkotikarotlar behövs i fler polisdistrikt och en skärpning av åtalspraxis är påkallad för narkotikainnehav.

Det andra området avser våldsbrottsligheten. Här har särskilt brotten mot "vanliga" medborgare, dvs mot sådana personer som inte har något tidigare samröre med gärningsmannen, ökat. Angrepp på såväl personal som passagerare i bussar, spårvagnar och tunnelbana i framför allt de största städerna har blivit alltför vanliga och kan rimligen inte längre tolereras utan måste följas av effektivare insatser än hittills. Den statsmakt är förödande svag som inte förmår åstadkomma rimlig säkerhet för medborgarna på allmänna kommunikationsmedel och på ofentliga platser.

Slutligen gäller för det tredje att ytterligare åtgärder behövs beträffande ungdomsbrottsligheten. Den har tyvärr ökat starkt under senare år och särskilt markerade är inslagen av våld. När det gäller ungdomsbrottsligheten måste de kriminalpolitiska åtgärderna i högre grad än vid annan brottslighet sättas in med åtgärder utanför kriminalpolitikens område. Undervisningen i skolan måste mer än som nu sker inriktas på att stärka elevernas ansvarskänsla och rättsmedvetande. Skolans upplysning om alkohol och narkotika bör intensifieras. Samarbetet hemskola-polis-socialvård behöver förbättras. De ideella organisationernas möjligheter att verka bland ungdom måste underlättas. Snabbare åtgärder för stöd och hjälp mot unga lagöverträdare måste till. Åtgärder mot ungdomsbrottsligheten är särskilt viktiga därför att risken är stor att unga lagöverträdare också blir gamla lagöverträdare när de inte längre är unga.

Kriminalvården

Vad gäller kriminalvården går idag en tendens ut på att försöka minska på frihetsstraffens användning. Den är säkert riktig. Ingen hävdar väl numera annat än att frihetsstraffen är ett ont men i vissa fall ett nödvändigt ont. Förutsättningen för att kunna minska användningen av frihetsstraffen är dock att lämpliga alternativa påföljder står till buds. Alternativet kan vara någon form av fängelse men utformat på annat sätt och avse kortare tid än det sedvanliga fängelsestaffet, tex fritidsfängelse, weekendfängelse eller nattfängelse. Det kan vara andra former av alternativ – anmälningsplikt, samhällstjänst, kontroll i frihet, sanktioner knutna till arbetssituationen, förvandlingssanktioner, böter i kombination med andra påföljder. I några länder (England, Australien, Nya Zeeland) har vissa av dessa påföljder använts och gett goda erfarenheter särskilt för unga lagöverträdare.

Utbredningen av narkotika på fängelserna är idag mycket stor. Det är synnerligen allvarligt. Ansvar för det drabbar statsmakterna hårt. Det är i hög grad inhumant, att det samhälle som dömer en person till fängelse inte kan skydda vederbörande från att under fängelsetiden utsättas för narkotika- bruk. Arbetet att genomföra helt narkotikafria anstalter måste därför intensifieras.

Det här utgör en tämligen kort översikt av rättstrygghetsproblem som är aktuella nu och inför 1980-talet. Under det decennium som nu snart är slut har rättstryggheten i Sverige av många människor upplevts som bristfällig. Moderata samlingspartiet har länge hävdat att uppgiften att se till att rätts-

tryggheten är så bra som möjligt är en av de viktigaste för statsmakterna. Längre fick partiet vara ganska ensamt om att hävda rätts-trygghetskravet. Intresset har så småningom ökat också från andra partiers sida. Det gör

att en förbättring kan ske på litet sikt om intresset håller i sig. Inför 1980-talet kommer i varje fall moderata samlingspartiet att intensivt fortsätta arbetet för att förbättra rättstryggheten i samhället.